

כדיבור התוכי וכצפצוף הזרזיר?

(בעקבות מאמרו של הרב חיים נבון)

בגיליון לב של 'צהר' פורסם מאמרו של הרב חיים נבון העוסק בשנויי התפלה בהתאם לשנויי הזמנים. לא אתייחס כאן לגופם של דבריו לגבי השנויים ביום העצמאות ובתשעה באב, ארמוז רק שאני מאד מזדהה עם הכיוון הכללי של דבריו, וגם עם רוב הפרטים. אבל אינני יכול שלא להתייחס לפתיחה של דבריו, למינוח שבו הוא מתאר את ההתלבטות בעניין. הרב נבון מציג את הדילמה כמתח בין ההלכה המחייבת את עבודת ה' כתקנה, לבין החוויה האישית הרוצה להתבטא אף היא, והצרכים המשתנים של המתפלל. ולא היא. אילו זאת היתה ההתלבטות - לא היה לה כל מקום. התפילה היא לא חוויה רגשית אלא עבודת ה'. ועבודת ה' היא בראש ובראשונה התקרבות והקרבה עצמית לפני ה'. היא לא נועדה להשביע את הרגש האישי של המתפלל אלא להפך: לשעבד את רגשותיו של המתפלל בשעבוד מוחלט לה'. כשם שהאדם עצמו חייב להשתעבד לה' בכל דבר. מובן שהתפילה צריכה להיות מלאה רגש, אך היא לא נועדה להשביע את הצרכים הרגשיים של המתפלל. האדם צריך להשתמש ברגש כדי להתפלל, לא להשתמש בתפילה כדי להתרגש. מי שמחפש חוויות, ימצא אותן בחוף הים, לא בבית הכנסת.

אף על פי כן, אני מזדהה עם הדילמה שהעלה הרב חיים נבון, וכאמור, גם עם רוב מסקנותיו. משום שזאת לא דילמה בין ההלכה לחוויה אלא בין הלכות תפילה להלכות תפילה. התפילה היא אמירת תוכן לפני ה'. מי שמדקלם את הטקסט שכתוב בסידור בלי שום קשר למציאות², זו אינה

1 המתפלל צריך שיכון לבו לשמים (ברכות לא, א).

על ההבדל בין המתפלל לצורך עצמו לבין המכוון לבו לשמים כבר עמדו רבים, ולא נזכיר אלא דוגמאות מעטות. עי' שו"ת הרשב"א ח"א רטו, הובא בשו"ע או"ח נג, יא. ועי' גם בשו"ת הרדב"ז מכתב-יד ח, יג, שהתיר לומר בתוך התפלה פיוטים של משוררים ראשונים משום שהם מהללים את ה' ועי' כך יכוון לבו לשמים, אבל לא פיוטים של משוררי זמנו שכנה אותם "חמור נוער", כאלה שעוזרים לבן הזמן "להתחבר ולהרגיש טוב".

ועי' גם בהקדמה לעולת ראייה, תפלה ותורה ד.

2 מלבד זה שכך מורה השכל הישר, אנו מוצאים כמה מקורות לכך. ולא רק לגבי תפילה דרבנן אלא אפילו בדברים שישנה מצווה מן התורה לומר אותם, כמו מקרא בכורים ווידוי מעשרות, אנו מוצאים מקרים שבהם הורו חכמים שלא לומר אותם, כיון שאדם לא יכול לעמו לפני ה' ולומר טקסט שאינו אמת ואינו נכון במציאות. וכך מצאנו במשנה (מע"ש ה, טו) ש"יחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר", כלומר: ביטל אותה לגמרי, משום שהתוכן שלה לא היה אמת במציאות של זמנו. ועי' שם גם במשניות יא-יב, שמי שאחד הדברים האמורים בוידוי אינו נכון לגביו, לא יאמר את הוידוי. כמו כן נאמר במשנה, בכורים א, ד, שגר לא יקרא מקרא ביכורים, אע"פ שהוא מן התורה, כי אינו יכול להוציא מפיו את המשפט "אשר נשבע ה' לאבותינו". אדם לא יכול לעמוד לפני ה' ולומר משפט שאינו אמת במציאות שבה הוא נמצא. מאותה סיבה צריך הגר לשנות גם את נוסח תפילתו. ועי' גם תוס', רמב"ן רשב"א וריטב"א, ב"ב פא, א, שאוסרים על הגר לזמן מסיבה דומה. (וגם הפוסקים להלכה שהגר יכול לברך ולהתפלל כרגיל, סוברות כך דווקא משום שהם מצאו דרך לבאר את הנוסח כך שלא יהיה שקר, אם לא כן לא היו מתירים). ועי' רמב"ם, הל'

תְּפִלָּה אלא תְּפִלָּה תְּפִלָּה. הלכות תפילה מחייבות לעמוד לפני ה' כעומד לפני מלך, ולדבר לפניו כאשר מדברים לפני המלך. לפיכך, ברור שאי אפשר לעמוד לפני ה' ולבקש ממנו את אשר כבר נתן, ולהזכיר מציאות שכבר איננה בתוקף. כמו כן ודאי שאי אפשר להתעלם מהמתנה שנתן לנו ה' ולא להודות לו עליה. אם רבותינו במסכת מגילה יד, א למדו מהל' פסח שיש לחדש הודאה גם בפורים, אף אנו צריכים ללמוד דווקא מתוך הלכות תפלה הקיימות, שיש להתפלל על פי המציאות שאנו חיים בה.

מצוות התפילה היא לא שיעמוד האדם מול הסיודור וידקלם את הטקסט, אלא שיעמוד מול בוראו וישאל את צרכיו. כיון שהנוסח שלפנינו נתקן בשעה שבה צרכינו היו שייבנו חורבות ירושלים, הנוסח הוא בקשה שייבנו חורבות ירושלים. מכאן נובע שכיון שזו מציאות של בדיעבד, גם הנוסח הוא בדיעבד. מי שמתעקש לומר אותו גם אחרי שהמלך שמע את תפילתו והחזיר את המציאות של לכתחילה, משמע שתפילתו אינה תפילה אלא דקלום טקסט.

מי שימשיך לומר "בנה ביתך בקרוב" אחרי שהבית כבר יהיה בנוי, מסתבר שגם כשהבית חרב הוא לא באמת מכוון בתפילתו לתוכן, אלא רק מדקלם את המילים. גם כל המרגיעים, שמוצאים תירוצים למה ב"ה עדיין יש חורבן ועדיין אפשר להתפלל כמו שהיינו רגילים, כמדומה שהפכו את הטפל לעיקר. ב"ה עוד יש קצת חורבן, ואנו יכולים להמשיך באין מפריע בהל' תפילה שתקנו לנו רבותינו מקדמת דנא. ואין אנו צריכים לבטל את מצוותנו שעלולה להיבטל אם חלילה יהיה מקדש ולא יהיה לנו על מה להתפלל.

משום כך, יש להניח שגם חכמים שתקנו להתפלל שיבנה המקדש, לא התכונו שימשיכו לומר תפילה זו גם אחרי שייבנה המקדש. המקרה אינו דומה לדוגמה שהביא הרב חיים נבון מ"הא-ל הגדול הגבור והנורא". שם הוא שבח ולא בקשה, ושבחו של ה' אינו משתנה. כאן מדובר בבקשה שאין לאמרה שוב אחר שנענתה. נכון שהמקדש עדיין לא נבנה, קבוץ הגלויות טרם הושלם, לא כל ארצנו בידנו, והממלכה שהקמנו עוד רחוקה מלהיות ממלכת בית דוד, אבל כבר דרך ארוכה כבר עברנו, ואי אפשר שכבר דרך זו לא תבוא לידי בטוי בתפלותינו.

אם כנה תפילתנו, עלינו להכיר בכך ששמעה ה', גם אם רק בחלקה, ולהתפלל על פי מה שעלינו לבקש מה' עתה, ולהודות על מה שכבר נתן.

ביכורים פרק ד, שהביא מקרים רבים שבהם לא יקרא אדם מקרא ביכורים משום שאם יקרא יהיה הדבר שקר. הגמ' במסכת שבת כג, א שואלת איך אפשר לברך על נר חנוכה "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו" הלא לא ציוונו. ואינה מאפשרת לברך עד אשר מצאה שהטקסט הוא אמת. ע"י גם בסדור רש"י, ס' קעז, ובשבלי הלקט ס' רפו, שהם ביטלו את המנהג לומר "השיאנו" בראש השנה"ה משום שהטקסט אינו אמת.

3 אין בכוונתי להתייחס במאמר זה לפרטים, או לעסוק בשאלה מה מתפילותינו כבר נענו ומה עדיין לא. ברור שאנחנו עוד רק באתחלתא דגאולה. המקדש עוד לא נבנה, ויש לנו עוד הרבה על מה להתפלל. נושא המאמר הוא הגישה הגישה צריכה להיות שאיפה להתגשמות התפילה, ולא הפיכת אמירת נוסח התפילה הנוכחי למטרה בפני עצמה. את הגישה ההופכת את הנוסח למטרה בפני עצמה אני בא לשלול כאן, אינני יוצא כאן נגד אף אדם באופן ספציפי אלא נגד הגישה שהפכה את דקלום הטקסט למטרה בפני עצמה, ועלולה חלילה לראות בגאולה בעיה הלכתית, המונעת את המשך אמירת התפלה כהלכתה מהסבות שמנינו לעיל.

לכן, אינני נכנס כאן ספציפית לשאלה מה צריך לשנות בתפלה ומה לא, אינני יורד לפרטים כגון האם צריך לשנות את הנוסח של נחם או לא. יש צדדים לכאן ולכאן, חלקם כבר הוצגו במאמרו של הרב חיים נבון וחלקם לא. אני מציג כאן רק את הגישה. ואידך - פירושה הוא, זיל גמור.